

Suomen Akatemia
28.1.2007

Sivistysvaliokunnalle

Asia: Kirjallinen asiantuntijalausunto koskien KOMISSION TIEDONANTOA
”Tuloksia korkeakoulujen nykyaikaistamisesta: koulutus, tutkimus ja innovaatiot”

Suomen Akatemian kommentit tiedonantoon

Yleisiä näkemyksiä

Komission tiedonannossa on varsin laajasti ja perusteellisesti kuvattu Euroopassa korkeakoulujärjestelmissä havaittuja erilaisia ongelmia ja niiden syitä. Useat mainituista ongelmista ovat havaittavissa myös suomalaisessa korkeakoulujärjestelmässä. Toisaalta raportissa on kuvattu ongelmia, jotka eivät ole kovinkaan tyypillisiä suomalaisessa järjestelmässä tai niistä ei aiheudu ainakaan tällä hetkellä merkittäviä haittoja, kuten syntyperästä johtuvat tutkijanuran esteet.

Raportissa esitetään myös lukuisia parannusehdotuksia, jotka ovat erittäin kannatettavia ja joita jo parhaillaan toteutetaan suomalaisessa järjestelmässä. Tällaisia jo meneillään olevia hankkeita ovat muun muassa tutkijaliikkuvuuden lisääminen ja esteiden poistaminen, tutkimustulosten parempi hyödyntäminen yhteiskunnassa ja elinkeinoelämässä, tutkimusrahoituksen rakenteellinen kehittäminen, korkeakoulujen autonomian lisääminen sekä tutkijoiden työmarkkinakelpoisuuden lisääminen elinkeinoelämässä. Näissä kaikissa Suomen Akatemialla on meneillään hankkeita. Yleisellä tasolla Akatemia pitää komission tiedonantoa rakenteeltaan informatiivisena ja sen ehdotukset ovat kannatettavia sekä kansallisella että EU:n tasolla. Toisaalta Akatemia haluaa korostaa sitä, että useat ehdotukset ovat sellaisia, joissa komissiolla voi olla vain toimintaa suuntaava rooli päätösten kuuluessa kansalliselle tasolle.

Yksityiskohtaisia näkemyksiä tehtyihin ehdotuksiin tarvittavista muutoksista

1. ESTEIDEN POISTAMINEN EUROOPAN KORKEAKOULUJEN YMPÄRILTÄ

Tutkijaliikkuvuuden edistämiseksi Akatemia osallistui viime vuonna komission rahoittamaan yleiseurooppalaiseen Connect EraNet-hankkeeseen, jonka tuloksena syntyi tutkijoiden liikkuvuusportaali sekä Suomesta ulkomaille hakeutuville että ulkomailta Suomeen tuleville. Lisäksi Akatemia yhdessä Tekesin kanssa toteutti ns. FiDiPro-ohjelman, jossa rahoitetaan ulkomailta Suomeen pidemmäksi ajaksi (2 - 5 vuotta) tulevia korkeatasoisia tutkijoita. Kummassakin hankkeessa on onnistuttu hyvin, mutta yksi keskeinen ongelma on suomalainen palkkaustaso sekä yleisimminkin perheen ja puolison sopeutuminen työnsaantimahdollisuuksiin. Jos tutkijoiden liikkuvuutta Suomeen halutaan tehostaa, yhteiskunnan lisätukea tarvitaan nimenomaan perheen asioiden järjestämiseksi.

Kansallisen rahoituksen siirtämisen osalta Suomen Akatemia on allekirjoittanut useiden eurooppalaisten tutkimusorganisaatioiden välisen sopimuksen, jonka perusteella tutkija voi siirtää saamansa tutkimusrahoituksen mukanaan ulkomaille. Vaikka tästä ei vielä käytännössä ole montakaan esimerkkiä, se on kuitenkin yhdenmukainen julistus komission linjausten mukaisesti.

2. KORKEAKOULUJEN TODELLISEN AUTONOMIAN JA VASTUULLISUUDEN VARMISTAMINEN

Suomessa esillä olevat ehdotukset yliopistojen taloudellisen autonomian lisäämiseksi ovat hyvin sopusoinnussa komission ehdotusten kanssa. Suomen Akatemia on lausunnoissaan kannattanut yliopistojen rahoituksen radikaalia uudistamista muun muassa kilpaillussa tutkimusrahoituksessa. Yliopistojen erilaistumiskehitystä sekä omien strategisten painopistealojen vahvistamista on tuettu muun muassa edellä mainitulla FiDiPro-ohjelmalla. Siinä yliopistojen edellytettiin hakemuksissaan asettavan hankkeet prioriteettijärjestykseen nimenomaan omien strategioidensa mukaisesti. Myös kansallisissa huippuyksikköohjelmissä sekä tutkimusohjelmissä on pyritty vahvistamaan tutkimushankkeiden johtamiskapasiteettia.

3. KANNUSTIMET KUMPPANUUSSUHTEISIIN YRITYSMAAILMAN KANSSA

Suomessa tuotetaan hieman yli 1 % maailman uudesta tiedosta. Näin ollen olennainen osa kansallisen kilpailukyvyn vahvistamista on kyky hyödyntää myös jäljelle jäävä 99 % muualla tuotetusta uudesta tiedosta suomalaisissa rakenteissa. Tässä tehtävässä yliopistot ja korkeakoulut ovat keskeisin toimija. Osaamisen siirtäminen elinkeinoelämän ja muun yhteiskunnan hyödyksi on asetettu myös Akatemian vuonna 2006 hyväksymän strategian yhdeksi keskeiseksi alueeksi. Tämän toiminnan edistämiseksi kyse ei ole niinkään rahallisista lisäpanostuksista, vaan uudeltaisesta toimintakulttuurista, jossa eri toimijat luovat yhteisiä tavoitteita ja myös panostavat omissa organisaatioissaan yhteistyön esteiden poistamiseen. Vuonna 2005 Suomen Akatemian Industry-Academia-työryhmä jätti mietintönsä juuri tämän yhteistyön edistämiseksi. Sen seurauksena vuonna 2006 toteutettiin ensimmäinen haku yrityksissä ja muualla julkisella sektorilla työskentelevien tohtoreiden vaihto-ohjelmasta yliopistoihin ja päinvastoin. Lisäksi tutkimusohjelmiin ja huippuyksikköohjelmaan on haettu myös yritysrahoittajia, jotta heillä olisi mahdollisuus vaikuttaa tutkimuksen suuntautumiseen myös käytännön tasolla heitä hyödyttäville alueille. Tehtävä on erittäin haasteellinen myös Suomessa, vaikka paljon on jo tehty. Esimerkiksi yliopistoyhtiöiden kautta voi muodostua kokonaan uusia kanavia tälle yhteistyölle.

4. TYÖMARKKINOILLE SOPIVAN OSAAMIS- JA PÄTEVYYSKOKONAISUUDEN TARJOAMINEN

Suomessa valmistuu vuosittain noin 1400 tohtoria. Näistä suurimmalle osalle tulisi löytyä työpaikka korkeakoulusektorin ulkopuolelta. Vaikka heillä on erittäin korkeatasoinen tutkijakoulutus, työllistymiseen muille työmarkkinoille tarvitaan myös muita ammatillisia valmiuksia. Akatemia on kohdentanut erityisrahoitusta tutkijakouluille muun muassa yrittäjyyskoulutuksen kustannuksiin. Toisaalta tarvitaan

myös työnantajaosapuolelta selkeitä linjauksia ja osallistumista, jotta tarvittava osaaminen voidaan hankkia koulutusaikana. Toinen vaihtoehto on luoda mekanismit, jossa jo työelämässä olevien osaamista laajennetaan joustavasti yhteistyössä korkeakoulujen kanssa. Vaikka jo nyt täydennyskoulutus on varsin laajaa, kiinteämpi yhteistyö luo edellytykset myös tämän sektorin kehittymiselle. Nämä tavoitteet ovat täysin yhdenmukaisia komission ehdotusten kanssa.

5. RAHOITUSVAJEEN PIENENTÄMINEN JA RAHOITUKSEN TEHOKAS HYÖDYNTÄMINEN KOULUTUKSEEN JA TUTKIMUKSEEN

Suomi on mallimaa, jos T & K – panostuksia tarkastellaan bkt-osuuden kautta. Tosiasiassa investoinnit ovat voimakkaasti sektoroituneet eikä julkinen noin prosentin panostus ole mitenkään poikkeuksellisen korkea. Suomi on kärkimaa, jos lasketaan T & K – sektorilla työskentelevien määrää suhteessa asukasluvuun, mutta kansantaloutemme pienuus ei takaa kovinkaan suurta euromäärää per tutkija, vaikka bkt-osuus onkin korkea. Korkeakoulusektorin merkittävin rahoittaja on kuitenkin julkinen sektori. Komission ehdotus 2 % bkt:stä korkeakoulusektorin nykyaikaistamiseen asettaa fokuksen erittäin voimakkaasti nimenomaan järjestelmän kehittämiseen ja on ainakin Suomessa rahoituksen nykytasolla vaikeasti toteutettavissa. Julkiset investoinnit koulutukseen ja tutkimukseen ovat myönteinen signaali sille, että globaalissa kilpailussa myös yksityissektori lisää T & K-investointeja Suomeen, muttei toki ainoa edellytys.

Komissio painottaa erityisesti kilpailtua tutkimusrahoitusta sekä toimintaa tukevien indikaattoreiden (vaikuttavuusindikaattoreiden) luomista. Vastaavat linjaukset on jo tehty kansallisesti tiede- ja teknologianeuvoston linjauksissa, joten ainakin Akatemian kannalta ehdotukset ovat kannatettavia. Viime vuosina korkeakoulujen tutkimusjärjestelmä Suomessa on kasvanut nopeasti. Akatemian osalta tämä näkyy hakemusten määrän nopeana kasvuna. Vaikka kilpailulla sinänsä on laatua lisäävä vaikutus, liian harva saa rahoitusta ja sillä puolestaan on negatiivisia vaikutuksia koko järjestelmään. Lähtökohtaisesti kaikki erinomaisen arvion kansainvälisesti saaneet tutkimushankkeet pitäisi kyetä rahoittamaan. VTTN:n esitys julkisen tutkimusrahoituksen lisäämiseksi vuosina 2008 – 2011 on vähimmäistavoite tilanteen korjaamiseksi. Kun yhteiskunta on investoinut kansallisen osaamispääoman kasvattamiseen, tulisi tämä investointi hyödyntää poistamalla rahoitusvaje. Muutoin on vaarana se, että luotu kapasiteetti ei tule tehokkaaseen käyttöön.

6. TIETEIDENVÄLISYYDEN JA POIKKITITEISYYDEN TEHOSTAMINEN

Tieteessä usein merkittäviä löydöksiä syntyy tieteiden rajapinnoilla. Monitieteiset tutkimusrahoitushankkeet ovat Suomessa enemmän sääntö kuin poikkeus. Vuonna 2006 tehdyt selvitykset tieteidenvälisyyden huomioimisessa Akatemian rahoituksessa osoittavat kansallisen vahvuutemme tällä sektorilla, mutta se ei tietenkään takaa automaattisesti menestystä myös tulevaisuudessa, vaan asiaan on kiinnitettävä jatkuvaa huomiota. Suomen Akatemia osallistuu moniin kansainvälisiin tutkimusrahoitushankkeisiin ja käsityksemme mukaan Suomella on paljon hyviä käytäntöjä, jotka kelpaavat esimerkiksi muillekin maille.

7. TIETÄMYKSEN AKTIVOINTI JA VUOROVAIKUTUS YHTEISKUNNASSA

Vaikka komission ehdotukset asiassa kohdentuvatkin nimenomaan korkeakoulujen ja ympäröivän yhteiskunnan vuorovaikutuksen tehostamiseen, myös Akatemia käyttää paljon viestinnällisiä voimavaroja tutkimustulosten popularisoimiseen ja asiakaspintojen aktivoimiseen. Niin Akatemia kuin korkeakoulutkin ovat yhteiskuntaa varten ja välineitä yhteiskunnan kehittämiseksi, joten komission ehdotuksia voi kannattaa varauksetta.

8. HUIPPUOSAAMISEN PALKITSEMINEN KORKEIMMALLA TASOLLA

Huippuosaaminen synnyttämisen edellyttää riittävän rahoituksen lisäksi lahjakkuutta sekä ideoita generoivan tutkimusympäristön. Samanaikaisesti on tunnustettava myös resurssien rajallisuus. Suomen kaltainen pieni maa ei voi olla kovin vahva laajalla sektorilla, vaan on kyettävä keskittämään voimavarat parhaisiin yksiköihin. Käytännössä tieteellisiin läpimurtoihin tähtäävän huippuosaamisen varhainen tunnistaminen ei kuitenkaan ole kovinkaan helppoa, joten kansallinen osaamispotentiaali pitää kyetä säilyttämään riittävän laajana. Laadukas perustutkimus on innovaatioiden välttämätön edellytys, mutta ei kuitenkaan ainoa eikä riittävä edellytys. Kuten tiedonannon liitteistä ilmenee. Euroopassa on merkittävää potentiaalia, mutta sitä ei kuitenkaan ole kyetty täysimääräisesti vielä hyödyntämään. Suomen Akatemia on tukenut sekä ERC:n että EIT:n perustamista ja niiden luomia mahdollisuuksia Euroopan laajuisesti, mutta painottaen samalla pitkäaikaisen rahoituksen tärkeyttä.

9. ERAN NÄKYVYYDEN LISÄÄMINEN MAAILMALLA

ERA voi menestyä vain komission vahvan roolin kautta. Kun EU koostuu kansallisvaltioista, joilla kullakin on omat koulutuksen ja tutkimuksen tavoitteensa, ne luovat väistämättä esteitä. Kaikki edellä mainitut kahdeksan osa-aluetta ovat ERA:n rakennuspalikoita, joissa tehdään ja on jo tehty paljon, mutta joiden edistäminen ratkaisee sen, kuinka yhtenäinen ERA lopulta on. On jossain määrin harhaanjohtavaa verrata EU-kokonaisuutta Yhdysvaltoihin ja Japaniin, jotka kumpikin ovat kansallisvaltioita, jota EU ei tällä hetkellä ole. Siksi eri esteiden poistaminen on paljon työläämpää ja kansalliset intressit vahvoja. Suomen tutkimusjärjestelmä on erittäin joustava eikä se ainakaan ole este ERAn syntymiselle, mutta kyllä monet ongelmat on täälläkin tunnistettavissa, vaikkakaan ne eivät välttämättä muodosta suuria esteitä. Yksi keskeinen vahvistettava osa-alue on eri viranomaisten yhteistyön tehostaminen ja lainsäädännön sekä sopimusten joustavoittaminen, jotta voidaan luoda esteettömät, Euroopan laajuiset koulutuksen ja tutkimuksen markkinat.

Ylijohtaja, hallinto

Juha Sarkio

